

Önsöz

*Borular, davullar başlar çalmaya,
Dehşetli çılgınlıkların arasında.
Taş duvarlar yıkılır kuşatmada,
Düşer, ölür, çoğu kaybolur orda.*

Sebestyén Tinódi: Szintya, Léva ve Csábrág kalesinin kuşatması (1549) 385-388. sıra

Türk müzik kültürü, yüzyıllarca Avrupa'ninkine paralel ancak kendi yolunu izleyerek gelişti. Türk halklarının geleneksel çalgıları ve melodilerinin yanında Arap-Fars kültür çemberinin üst düzey ve akademik olarak ciddi sayılabilecek müzik teorisini de, özel ve haklı olarak *klasik* diye adlandırılacak olan kendi müziğine kattı. Diğer Hıristiyanların yanı sıra Macarlar da zorunlu ve gönülsüz dinledikleri Türk askeri müziğiyle savaş meydanlarında şahsen tanıştılar.

Başlangıçta duyarlı kulaklarına tatsızca zangırdamıştı gazilerin ürettiği bu müzik. “...*cehennem gürültüsü...*”; “...*kurtların ve köpeklerin eşliğinde domuzların homurtusu gibi...*”; “...*iki Türk önde at koşturuyordu, biri savaş davulu ile diğeri zurnayla.... sonra onları birçok çalgıcı takip etti, davullarla ve zurnalarla ....Türklerde bu değersiz müzik bugüne kadar çok saygı görmüştür...*” diye yazıyor 1619'da, döneminin en ünlü müzik uzmanlarından biri olan Michael Praetorius.¹

Henri Howard'ın kanaati de lanetleme hususunda ondan aşağı kalmıyor doğrusu: “...*Askerlerin en çok saygı duyduğu çalgılar ise; en yaygını ve dünyada mevcut en inleyen-havlayan sesli olanı boru ve gayda benzeri bir çalgı; adeta ona başka nahoş sesli düdüklerle, obularla birlikte hurdalıkta maymunlar eşlik ediyor; tüm bunların sesi en iyimser bakışla bizim en kötü şehir müziğimize denktir...*”² Budin Paşası'nın müzisyenleri değerli İngiliz gezginine bu ‘*yüceltici sözleri*’ esinlendirmişti.

Tabii ki bu müzikten hoşlanan birileri her zaman olmuştur. Christopher Neitzschitz boru ve davul sesine şarap ve somunu katık etmiş, Körmend şehrinin dizdarı Gáspár Francsics Türk esirlerine epeyce “...*zurna üflettirmişti...*”³

Türklerin korkunç nefesli çalgısı *zurna* sonunda Macar milli çalgısı oldu.

1 Dernschwam, 1984, 248.; Gábry, 1978, 374.

2 Gómöri, 1994, 6.

3 Szamota 1891, 255.; Sárosi, 1971, 52.

Hatta Macarca adı da kökenini koruyarak *töröksíp* (Okunuşu: törökşiyip) oldu. Yavaş yavaş bütün Avrupa sarayları askeri müzisyenleri hizmetine kabul etti, Sultan ise Hıristiyan hükümdarlara müzisyen göndermekten kendini alamıyordu. Ve 'barbar' gürültüsü sonunda operalara ve de konser salonlarına giriş biletini almıştı.

Ancak nasıldı bu askerî müzik? Bir esir neyi görmüş, neyi duymuş olabilirdi, ya da Osmanlılarla çarpışan bir Hıristiyan asker? İleride, Hıristiyan ve Türk kaynaklar temelinde buna yanıt aramaya çalışacağız.

Bir ünlü Macar şair, Dezső Kosztolányi "*Sonuca değil sadece niyetime bakılsın...*" talebinde bulunuyor. Çoktan beridir rüyalarımıza giren bu konuyu seçerken biz de benzer duygular içindeyiz. Bu sürpriz konuyu seçmemizdeki amaç, Macar biliminin eski bir borcunun geri ödenmesidir. Müzelerimizde muhafaza edilen Türk çalgıları (ilk sırada çift bakır davullar) bile bilim adamlarımızı heyecanlandırmamıştı. Bu çalgılar Yurt-tutmanın⁴ (M.S. 896) bininci yıldönümü onuruna düzenlenen büyük sergilerin vitrinlerinde boy göstermişlerdi; gerçek anlamda kültür-tarihi analizleri ve sınıflamaları henüz yapılmamışken, onları bugün de çoğu sergi salonlarında görebilmekteyiz.

Bizler bu alandaki kırılmanın bilimsel çalışmalarla değil sahne sanatları uygulamaları ile sağlandığına inanıyoruz. İlk sırada András L. Kecskés topluluğunun 1980'den itibaren düzenlediği Türk müziği konserleriyle, devamında da *Avrupa'da Eski Türk Müziği (XVI-XVIII yüzyıl)* isimli plaklarıyla. Ve Tamás Kobzos Kiss'in Óbuda Halk Müziği Okulu'nda sözlü ve enstrümental Türk müziği müfredatına dönüşen ders saatleriyle, o derslerde İstanbullu hekim Erdal Şalikoğlu 1991-1993 yıllarında konuk eğitmen olarak türkü söyleme ve bağlama çalma dersleri vermişti.

Kitabımız, Türk askerî müziğine dair bugün bilinen verileri yayımlamayı hedeflemektedir. Bu mütevazı kitapçıkla Macaristan ve Anadolu Türk askerî müziğinden geriye kalanların bütünüyle sistematize edilmesi elbette ki mümkün değildir. Belge toplama işinden de vazgeçemeyiz. Türk dokümanlarının önemli bir bölümü yayımlanmamış olduğundan, erişilmeleri zordur. Hıristiyan kaynaklarının üzerindeki çalışmalar da sona ermiş değildir.

Yani bu çalışmamızla amacımız: Bu bilim sahalarına doğru bir çağrıda bulunmaktır. Türk askerî müziği verileri hakkında kesin olarak yazabileceğimiz tek sözcük, 'Yetersiz' olduğudur. Ancak bugüne dek bildiklerimiz daha da yetersizdi. Ne yazık ki bu kimsede herhangi bir yoksunluk duygusu uyandıрма-

⁴ Mac. Honfoglalás: Macar boylarının Başbuğ Árpád komutasında Karpat Havzası'nı yurt olarak seçip yerleşmeleri. (Ç.N.)

mıştı. Bu küçük ama zengince veri demeti belki müzik tarihçilerini, Türko-
logları meraka sevkeder. Bazı gerçekleri daha ciddi araştırmaya değmez mi?
Eğer kitabımız Osmanlı Macaristanı dönemindeki kültürlerarası ilişkilerle
ilgilenenlere yön verebilirse en mutlu biz olacağız.

İçerikte yer alan bilgilerin dışında, kaynaklardan alınmış şematik resim-
ler de sunmak istiyoruz. **Ekler'** de Macaristan'a ait Osmanlı dokümanlarından
bilinen askeri müzisyenlerin isim listeleri ve Türk müzik teorisi şemaları*
yer almaktadır. Mehterhane repertuvarına dair birkaç notanın da kaynak de-
ğeri olduğunu düşünüyoruz (ilk kez burada basılmış olacaklar). Ayrıca yaz-
dıklarımızı yorumlamayı kolaylaştıracak ve okurun göz zevkine hitap edecek
bir resim dosyası oluşturmayı uygun gördük.

Kitabımızın yazımı aşamasında birçok kişi verilerle ve tavsiyelerle katkı-
da bulundular. Öncelikle hocamız David Géza'ya teşekkür ediyoruz. Kaynak-
ların tercümesinde Benedek Péri ve Attila Pintér yardımcı oldular. Gergely
Agócs'a *tárogató* (zurnanın Macar adı) ile ilgili etnografik derlemelerin tem-
mini nedeniyle özel teşekkürler. Klára Hegyi çalışmamıza henüz basılmamış
verileriyle katkıda bulundu. Görsel malzemelerin temininde Devlet Szechén-
yi Kütüphanesi, Dr. Attila Gaál (Wozinsky Mor Müzesi, Szekszard), Rimas-
zombat Gömör Müzesi, Kinga Bánsági (Macar Milli Müzesi Yeniçağ Bölümü)
yardımcı oldular.

Sudár Balázs - Csörsz Rumen István

---

* Türkçe çevirisinde bu bölüme yer vermedik. (Ç.N.)